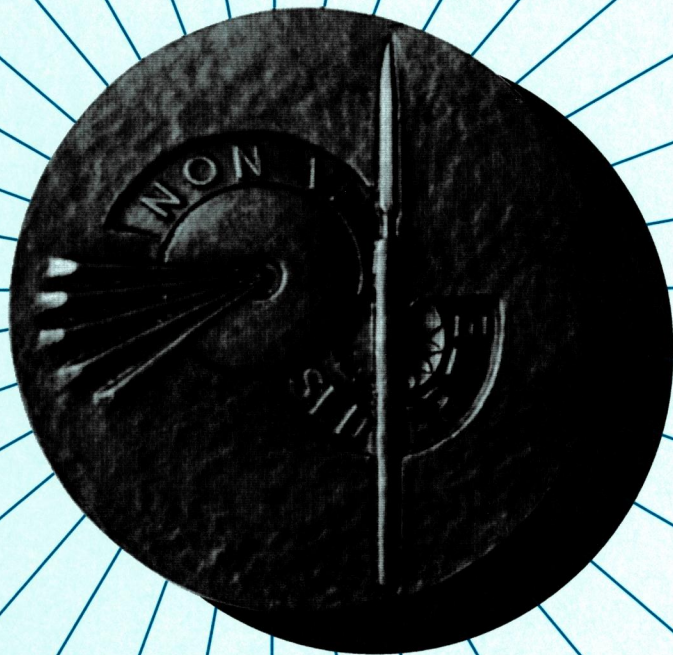

SILMÄSÄÄTIÖN JULKAISUJA

SURVEY OF EYE FOUNDATION

NO 5, 2007

PROFESSORI MAUNO VANNAS

(1891–1964)

Ahti Tarkkanen

PROFESSORI MAUNO VANNAS
(1891–1964)

Silmäsäätiön perustaja

Kuvat:
Professori Ahti Tarkkasen arkisto
LL. Maija Vannaksen arkisto
Silmäklinikan arkisto

Yliopistopaino
Helsinki 2007

LUKIJALLE

Silmäsäätiö perustettiin professori Mauno Vannaksen idean pohjalta 1960 edistämään silmälääketieteellistä tutkimusta maassamme. Professori Vannas lahjoitti säätiön alkupääomaksi 100 000 silloista markkaa, mikä vastaa noin 2 000 euroa vuonna 2007. Alkupääomaa täydensi lahjoitus Instrumentarium Oy:ltä, jonka johtokunnan jäsenenä Mauno Vannas oli ollut vuodesta 1936 ja puheenjohtajana vuodesta 1943.

Professori Mauno Vannas toimi Silmäsäätiön ensimmäisen hallituksen puheenjohtajana kuolemaansa saakka 1964. Silmäsäätiö teetti Mauno Vannaksen kunniaksi mitalin, jonka oli suunnitellut taiteilija Oskari Jauhiainen. Varat saatiin Instrumentarium Oy:ltä. Ensimmäinen mitali luovutettiin professori Vannakselle hänen 70-vuotispäivänään. Mitalin kääntöpuolelle on painettu professori Vannaksen tunnuslause ”*Non vi sed arte*”, ei voimalla vaan taidolla. Tämän ajatuksen Silmäsäätiö oli myös omaksunut omaksi ohjenuorakseen, ja sen vuoksi mitalin kääntöpuoli onkin otettu myös Silmäsäätiön symboliksi.

Professori Mauno Vannas ei ehtinyt nähdä, mikä merkitys Silmäsäätiön jakamilla apurahoilla tulisi olemaan. Ensimmäiset kaksi apurahaa tutkijoille jaettiin 1966. Viime vuonna tuli siten kuluneeksi 40 vuotta siitä, kun ryhdyttiin toteuttamaan professori Mauno Vannaksen ajatusta, että Silmäsäätiö tukisi silmälääkäreitä ja silmälääkäreiksi aikovia.

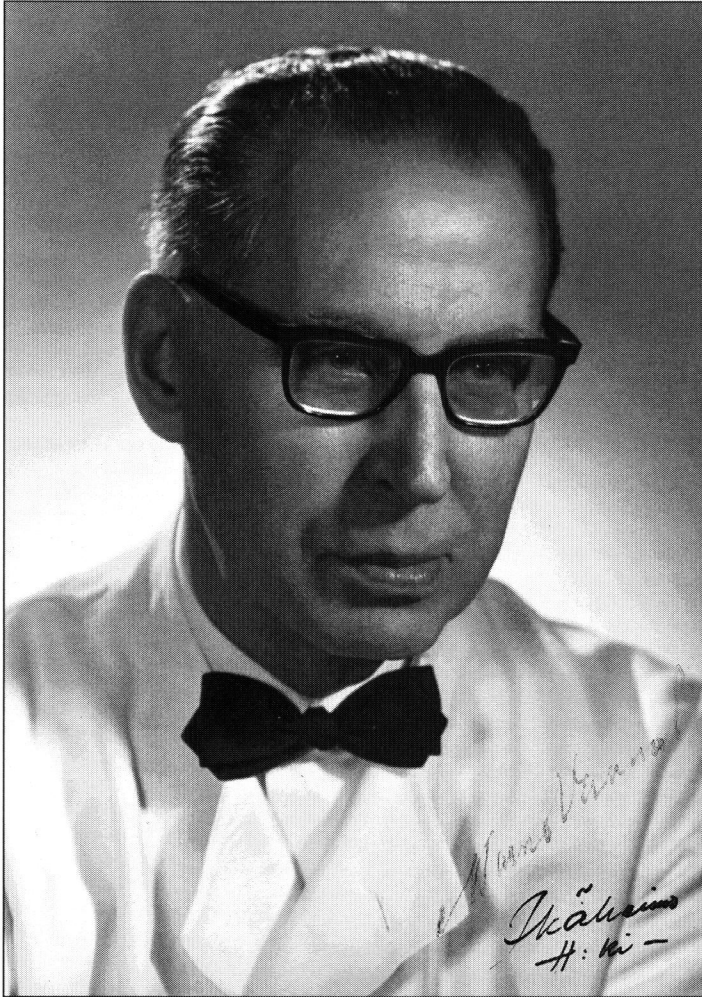
Ajatus on kirjattu Silmäsäätiön sääntöihin. Seuraavien 20 vuoden aikana apurahan saajia oli vuosittain noin 10. Säätiön varallisuuden karttuessa apurahoja on viime vuosina voitu jakaa 25–30 tutkijalle ja samalla apurahojen rahallinen arvo on kasvanut. Silmäsäätiöstä on tullut tärkein kliinistä silmätutkimusta tukeva säätiö Suomessa.

Professori Mauno Vannaksen elämäntyön kunnioittamiseksi ja hänen merkittävien saavutustensa saattamiseksi nykyisen silmälääkärinpolven tietoon Silmäsäätiö kutsui professori Ahti Tarkkasen vuonna 2005 pitämään Mauno Vannas -muistoluennon. Professori Tarkkanen on yksi niistä kollegoista, joilla on henkilökohtaisia muistoja Mauno Vannaksesta ja työskentelystä hänen alaisenaan. Lisäksi professori Tarkkanen on kerännyt laajaa taustatietoa Mauno Vannaksen elämästä ja toiminnasta.

Silmäsäätiön hallituksen pyynnöstä professori Tarkkanen on nyt laatinut muistoluentoa laajemman, keräämäänsä aineistoon pohjautuvan persoonallisen kuvauksen Silmäsäätiön perustajan, professori Mauno Vannaksen elämästä ja toiminnasta muistoksi ja tiedoksi jälkipolville.

Helsingissä, marraskuussa 2007

Leila Laatikainen

Professori Mauno Vannas (1891–1964)

PROFESSORI MAUNO VANNAS (1891–1964) SILMÄSÄÄTIÖN PERUSTAJA

AHTI TARKKANEN

Lapsuus ja nuoruus, urheilu

Mauno Vannas syntyi Uudessakaupungissa 18.8.1891 Viktor ja Maria Johansonin perheeseen. Viktor Johanson oli merimies, matruusi, joka hukkuu palvellessaan Lundströmin varustamon aluksessa. Jo sitä ennen hänelle oli työssä sattunut tapaturma, josta oli seurannut pysyvä vamma. Äiti oli kuollut aikaisemmin ja sisaret aivan nuorina. Lundströmin varustamon omistajat Carl ja Emilia Lundström olivat alun perin vuokranneet Johansonin nuorelle perheelle asunnon piharakennuksesta. He olivat lapsettomia ja otivat orvoksi jääneen Maunon kasvattipojaksi ja kustansivat hänen opintonsa. Tämä oli käänteentekevä tapahtuma, sillä köyhällä, suomenkielisellä, pikkukaupungista tulevalta orpopojalla ei olisi ollut mahdollisuuksia korkeakouluopintoihin. Ilman Lundströmejä ammattivaihtoehdot olisivat olleet esimerkiksi sekatyömies, merimies, renki tai metsuri.

Mauno Vannas oli lahjakas ja saavutti toveriensa arvostuksen myös menestyvässä urheilijana. Poika oli vasenkätinen, mutta kansakoululaitos ei tätä hyväksynyt, vaan kirjoitus- ja piirustustunneilla vasen käsi sidottiin pulpetin selkänojaan. Aikakauden suosittu olympiaurheilu oli keihäänheitto molemmilla käsillä erikseen, jolloin yhteistulos ratkaisi voittajan. Mauno Vannas heitti oikealla kädellä kuten muut, mutta oli vasemmalla kädellä ylivoimainen ja näin hän oli paras. Molempikäisyys oli valtaisa etu

tulevalle silmäkirurgille. Hän suoritti samoja leikkaustoimenpiteitä yhtä vaivattomasti kummallakin kädellä. Kiinnostus urheiluun jatkui vuosikymmeniä, mutta myöhemmin puutarhanhoito täytti vapaa-ajan.

Nuoruudessaan Mauno Vannas oli kiinnostunut myös urheilun järjestötoiminnasta. Sitä todisteina ovat edustamiset Suomen Voimistelun ja Urheiluliiton liittokokouksissa ja kerran jopa Purjehtijapäivillä, vaikka hän ei ollut aktiivinen kilpapurjehtija. Hän harrasti myös teatteritaiteen seuraamista, mikä johti 30-vuotiseen puheenjohtajuuteen Helsingin kaupunginteatterin johtokunnassa.

Viktor Mauno Johansonista tulee Mauno Viktor Vannas

Mauno sai kasteessa nimet Viktor Mauno, mutta jo koulupoikana hän käänsi etunimien järjestyksen kenties erottuakseen isästään. Vannas-nimen omaksumiselle jo koulupoikana ei löydy selitystä. Sitä ei kukaan sukulainen ollut käyttänyt. Sanalla on suomenkielisessä kaksikin merkitystä: Se tarkoittaa auran terää, joka leikkaa käännettävästä maasta viulun, minkä jälkeen auran siipi kääntää viulun nurin. Sanan toinen merkitys liittyy veneen tai laivan perärakenteissa olevaan pystysuoraan terästankoon, johon potkuria ympäröivä putki tuetaan ja kiinnitetään. Putkesta käytetään vannasputken nimitystä juuri siksi,

koska se tuetaan vannas-rautaan. Ei tiedetä, kumpaa merkitystä Mauno Viktor Vannas on ajatellut nimenmuutoksen yhteydessä.

Ylioppilas ja opiskelija

Mauno Vannas kirjoitti ylioppilaaksi Uudenkaupungin yhteiskoulusta vuonna 1911 ja kirjoittautui Helsingin yliopiston lainopilliseen tiedekuntaan valmistuakseen asianajajaksi erään hyvän toverinsa tapaan. Carl Lundströmin toivomuksesta hän kuitenkin siirtyi lääketieteelliseen tiedekuntaan ja jätti lakiopinnot. Ikätoverin ja elämänikäisen ystävän, tulevan kanslerin ja pääministerin, Edwin Linkomiehen (1894–1963) mukaan Mauno Vannas viihtyi yliopistossa, osakunnassa ja seurapiireissä ja siksi edistyi opinnoissa verkkaisesti, kun hän itse puolestaan valmistui nopeasti ja tuli jo vuonna 1923 yliopiston professoriksi. Mauno Vannas asui Kampinkadulla aivan keskustassa. Hän huolehti tarkoin ulkoasustaan, viiksistään ja asusteistaan. Hän käytti pinconet-silmälaseja eli niin sanottuja aisattomia pinnelaseja, jotka kiinnitetään nenän tyveen nipistimen avulla.

Vannas oli suosittu henkilö opiskelijayhteisössä, jossa hänet valittiin myös merkittäviin luottamustoimiin, muun muassa varsinaissuomalaisen osakunnan kuraattoriksi, Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan sihteeriksi ja lopulta koko ylioppilaskunnan puheenjohtajaksi.

Punakaartin vankina vapaussodassa

Suomen vapaussotaa käytiin 26.1.–4.5.1918. Punakaarti käsitti yli 100 000 sotilasta ja 4 000 venäläistä santarmia. He saivat Leninin avulla hyvän aseistuksen Pietarin asevarikolta. Valkoisia oli noin 70 000 ja satunnainen

aseistus saatiin muun muassa suojeluskunnista. Valkoinen armeija kärsi jatkuvasta ase- ja ammuspulasta. Suomessa olleet venäläiset sotilaat myivät aseitaan niin punaisille kuin valkoisillekin.

Suomen Punainen Risti varusti ambulansseja lähetettäväksi eri rintamaloikoille. Mauno Vannas rekrytoitiin Kasarminkadun kirurgian klinikalta yhdeksän lääkärin ryhmään lähetettäväksi Savon rintamalle. He saivat SPR:n tunnuksot käsivarsinauhoineen ja punakaartien ylipäällikkö, Eero Haapalainen kirjoitti jokaiselle henkilökohtaisen passin, jossa heidän vakuutettiin olevan SPR:n henkilökuntana sodan ulkopuolella. Näin oli tarkoitus taata esteetön kulku rintamalinjan läpi. Junan saavuttua Kouvolaan paikallinen punakaarti pidatti koko joukon ja Mauno Vannas joutui sotavangiksi. Tehtäväksi tuli punaisten haavoittuneiden ja sairastuneiden hoito. Sodan alussa punaiset etenivät Aleksi Osipoff-nimisen komentajansa johdolla runsaat 50 kilometriä Mäntyharjulle. Tavoite oli jatkaa Mikkelin kautta Pieksämäelle, missä oli tärkeä rautateiden solmukohta. Sen haltuunottaminen olisi katkaissut valkoisten rautatiekuljetukset. Mouhun pysäkin luona käytiin ankaria taisteluja. Valkoiset yrittivät saartoa Hillosensalmen kautta, mutta se epäonnistui ja johti suuriin tappioihin. Sodan alussa vangiksi joutuneet valkoiset haavoittuneet ammuttiin armotta usein Mauno Vannaksen silmien edessä. Punainen terrori oli juuri tällä Kouvolan rintamaloikolla poikkeuksellisen raakaa ja laaja-alaista. Mauno Vannasta pidettiin punakaartin vihollisena, porvarina ja lahtarina. Nuoret humalaiset punakaartilaiset tähtailivät häntä usein ladatuilla aseillaan. Punakaarti ampui Kaarlo Hjelt-nimisen lääkärin ilman syytä. Lopulta punakaarti joutui vetäytymään takaisin Kouvolaan. Mauno Vannas vapautui

vasta 4.5.1918, kun Kouvola-Utti-Haminarintama murtui. Tähän tarvittiin kuitenkin ruotsinmaalainen kenraali Ernst Linder, joka otti valkoiset joukot komentoonsa ja mursi punaisten vastarinnan. Tätä ennen olivat valkoiset jo kiertäneet pohjoisen kautta Karjalan Kannakselle ja ottaneet Viipurin haltuunsa ennen vappua 1918.

Silmä silmästä ja sotavankien PTSD-oireyhtymä

Toimittaja Maija Suova kirjoitti vuonna 1964 Mauno Vannaksen sotavankeudessa tehtyjen muistiinpanojen perusteella teoksen *Silmä silmästä*. Mauno Vannas pettyi valmiiseen kirjaan. Tuli mieleen uusia muistoja, jotka olisi jollain tavalla vielä pitänyt kirjata.

Suomalainen psykiatria on tutkinut sotavankeudesta palanneiden psyykkistä oireilua. Puhutaan PTSD-oireyhtymästä eli posttraumaattisesta stressitilasta, joka ilmenee muun muassa kroonisena masennuksena, ahdistuksena tai vaikeana unettomuutena. Tällä on pyritty selittämään entisten sotavankien suurta kuolleisuutta pian vapautumisen jälkeen, kun oireilu on johtanut itsemurhaan tai alkoholismiin. Lievin muoto on jatkuva sotaanien näkeminen. Tutkimusten mukaan vain kolmannes voi selvittää kokonaan oireita. En tiedä, kärsikö Mauno Vannas PTSD-oireyhtymästä. Jonkinlaiseen traumaan viittaa se, että vapaussodan kokemukset palautuivat uudelleen mieleen yli 40 vuotta myöhemmin. Aikaisemmin ei niistä ollut puhetta. Varmaa on myös, että sodan järkyttävät kokemukset olivat pohjana Mauno Vannaksen myöhemmille poliittisille näkemyksille.

Sotilaslääkäri 1918–1922

Jo kolmen viikon kuluttua sotavankeudesta vapauduttuaan Mauno Vannas palveli lääkäriä Hennalan punavankileirillä. Punavankeja oli kaiken kaikkiaan 80 000, joista 12 500 kuoli nälkään ja tauteihin. Hennalan leirillä vankeja oli alkuun 10 000. Mauno Vannas pyrki kaikin tavoin parantamaan vankien surkeita oloja: ruokapulaa, ahtautta ja epähygieniaa.

Itsenäistynyt Suomen tasavalta alkoi rakentaa omaa armeijaansa ja sille myös terveydenhuoltoa Saksassa koulutettujen jääkäreiden johdolla. Nuorta lääkäriä oltiin viemässä puolustusvoimien palvelukseen. Mauno Vannas oli vuoteen 1922 mennessä ehtinyt palvella lääkäriä Laatokan jalkaväkirykmentissä, Uudenmaan rykmentissä, Keski-Suomen rykmentissä, Viipurin rykmentissä, Suomenlinnan varuskunnassa ja Ilmailuvoimissa. Tällöin Vannas oli lääkintäkapteeni ja palkittu vapaudenristillä. Tämä kunniamerkki oli merkittävä huomionosoitus, kun ensimmäisenä kunniamerkkinä myönnettiin yleensä vapaudenmitali.

Silmätautien erikoislääkäri

Mauno Vannas palveli Helsingin yleisen sairaalan silmätautien klinikan apulaislääkäriä 1923-26 ja väitteli vuonna 1927 adrenaliinijohdosten käytöstä glaukooman hoidossa. Vuosikymmeniä myöhemmin nämä lääkkeet tulivat rutiinikäyttöön glaukoomassa. Hänet nimitettiin silmätautiopin dosentiksi ja klinikan apulaisopettajaksi 1930. Mauno Vannas matkusti ahkerasti. Erityisen tärkeitä olivat matkat Wieniin, Berliiniin ja Prahaan, jolloin hän tutustui muun muassa sarveiskalvon siirtoihin ja silloiseen moderniin silmäkirurgiaan. Samanaikaisesti hän toimi myös Hel-

singin Sotilassairaalan silmätautien osaston konsultoivana lääkärinä. Tämä työ jatkui aina vuoteen 1937 saakka.

Mauno Vannas oli ennakkoluuloton ja taitava silmäkirurgi, joka aloitti rutiinimaiset sarveiskalvon siirrot maassamme jo 1930-luvulla. Hän teki sarveiskalvon siirtoja ensimmäisenä pohjoismaisena silmäkirurgina. Hänen aineistonsa oli aikansa laajimpia maailmassa. Kaihen hoidossa hän siirtyi silloin moderniin intrakapsulaariseen leikkaustekniikkaan, jota hän itse kehitti muun muassa omalla ommeltekniikallaan. Myös glaukooman kirurginen hoito kiinnosti Vannasta. Sellaiset silmänpainetta alentavat leikkaukset kuten iridenkoleisis ja syklodialyysi tulivat rutiineiksi. Hän

tutki syklodialyysin vaikutuksen mekanismeita käyttämällä uutta menetelmää, silmän kammiokulman tähytystä eli gonioskopiaa. Tästä aiheesta syntyi Olof von Fieandtin hyvä väitöskirja. Vannas aloitti karsastuksen hoidossa myös niin sanottujen vinojen silmälihasten leikkaukset, joiden avulla voitiin tehokkaasti korjata pystykarsastusta ja esimerkiksi vino-kaulaisuutta eli tortikollista. Hän oli hyvin kiinnostunut plastiikkakirurgiasta ja kehitti oman menetelmänsä riippuluomen hoitoon. Kirurgiseen toimintaan liittyi myös uusien leikkausinstrumenttien suunnittelu. Näitä olivat muun muassa Vannaksen silta karsastusleikkauksessa ja ennen kaikkea Vannaksen sakset, jotka ovat yhä käytössä kautta maailman. Saksista on myöhemmin erillinen kuvaus.

Suomalaisen Lääkäriseura Duodecimin vuosijuhla vuonna 1953. Kuvassa vasemmalta professori Mauno Vannas, LKT, dosentti Salme Vannas, rouva Raili Inberg ja professori Lauri Kalaja, vastapäätä professori Ilmari Vartiainen, rouva Elli Vartiainen ja rouva Kaarina Kalaja

Tiedemies

Mauno Vannaksen tieteellinen toiminta käsittää noin 200 julkaisua. Kirurgiasta kiinnostuneen Mauno Vannaksen tutkimukset liittyivät luonnollisesti silmäkirurgiaan. Hän kehitti ja paransi lukuisia leikkausmenetelmiä. Niistä totean vain jo vuonna 1929 julkaistun yksinkertaisen tavan laajentaa kantomialla luomirakoa leikkausta varten. Hän kehitti uuden instrumentin, apupuristimen, trakooman hoitoon, ja hän kehitti karsastuksen hoitoa niin sanotun Vannaksen sillan avulla, mikä mahdollisti ompeleiden säätelyn vielä leikkauksen jälkeen. Hän aloitti vinojen silmälihasten leikkaukset Suomessa ja julkaisi tuloksia vinokaulaisuuden hoidosta. Hänen kehittämästään riippuluomen leikkaustekniikasta laadittiin myös filmi, mikä siihen aikaan oli vaikea ja työläs tehtävä. Sodanjälkeisissä olosuhteissa hän joutui usein korjaamaan silmäkuoppaa silmän menetyksen jälkeen. Vannas aloitti siinä kylkiruston käytön luonnollisena tukikudoksena. Hän julkaisi yksityiskohtaisesti sotakirurgiset kokemuksensa, mistä oli paljon apua myös siviilitapaturmien ja -vammojen hoidossa. Sarveiskalvon siirron tuloksia hän julkaisi kahteenkin otteeseen ja ensi kerran jo 1939, jolloin leikkauksia tehtiin maailmalla perin vähän. Tästäkin tehtiin suurella vaivalla filmi.

Teoreettisiin tutkimuksiin kuuluu luonnollisesti väitöskirja, jossa hän osoitti adrenaliinitipojen alentavan silmänpainetta glaukoomassa. Kolmekymmentä vuotta myöhemmin saman lääkeryhmän johdokset tulivatkin rutiinikäyttöön. Vuonna 1932 valmistui laaja tutkimus, jossa kliinisesti ja kokeellisesti tarkkailtiin silmän etuosan pigmentaation muutoksia eräissä silmänsairauksissa sekä leikkausten ja tapaturmien jälkeen. Perin mielenkiintoinen tutkimus on julkaistu vuonna 1935 Alvar Wilskan kanssa, joka sittemmin nimitettiin fysiologian

professoriksi. Yhteistutkimuksessa tutkittiin ihmisen silmän mykiön fluoresenssia ja sen muutosta iän myötä. Tutkimus toi uutta tietoa aikana, jolloin rakolamppubiomikroskoopit olivat perin vaatimattomia ja vaikeakäyttöisiä. Myös uusi avaus oli tutkia gonioskopialla eli kammiokulman tähytyksellä syklodialyysileikkauksen tuloksia glaukoomassa. Tällä, aivan uudella tekniikalla voitiin nähdä, oliko leikkaus johtanut sädekehän osittaiseen irtaumaan leikkausalueella ja miten löydös korreloi silmänpaineeseen. Mauno Vannas kehitti mustuaisen kautta tapahtuvaa läpivalaisua silmänsisäisten kasvainten diagnoosia varten ja myös menetelmän, miten sen ajan välineillä voitiin paremmin löytää verkkokalvon repeämät ja reiät verkkokalvon irtaumapotilailla. Oli vuosi 1938, jolloin verkkokalvon irtaamisen hoito otti vasta ensi askeleitaan. Tuberkuloosi oli Suomessa yleistä, mistä syystä eräitä äkillisiä ja kroonisia värikalvon tulehduksia pidettiin tuberkuloottisina. Kortikosteroideja ei ollut, joten potilaita hoidettiin muun muassa omaveripistoksilla ja röntgenhoidoilla. Mauno Vannas julkaisi tällaisten tapausten hoitotuloksia.

Hänen aikansa edellytti myös tiiviitä ja kansantajuisia kirjoituksia. Jo vuonna 1925 Mauno Vannas julkaisi alan ensimmäisen suomenkielisen termistön. Hän kirjoitti Kodin Lääkärikirjaan silmätauteja koskevan luvun sekä erillisiä kansantajuisia artikkeleita eri aiheista. Ammatti-ilmailu otti ensi askeleitaan ja jo vuonna 1930 Suomen Ilmailuvoimien entinen lääkäri kirjoitti artikkelin lentäjiltä vaadittavasta näöstä. Isoon Tietosanakirjaan hän laati kaikkiaan noin 200 eripituista artikkelia.

Lähes puolet Mauno Vannaksen apulaislääkäreistä väitteli tohtoriksi.

Silmätautiopin professori

Mauno Vannas nimitettiin Helsingin yliopiston silmätautiopin professoriksi vuonna 1937. Jo virkaanastujaisesitelmässään hän aloitti kampanjoinnin uuden silmäklinikan rakentamiseksi. Olihan klinikka yli 25 vuoden ajan toiminut tilapäistiloissa Kruununhaassa, tavallisessa asuinkerrostalossa osoitteessa Mariankatu 14. Klinikkan käytössä oli neljä huoneistoa neljässä kerroksessa, joiden välillä kuljettiin porraskäytävän kautta. Mauno Vannas joutui hoitamaan kampanjointia kaikilla mahdollisilla keinoilla. Sitä varten hän laati lukuisia lehtikirjoituksia, pyrki vaikuttamaan suoraan eduskuntaan, Lääkintöhallituksen virkamiehiin ja kansalaisjärjestöihin. Jo vuonna 1927 oli dosentti Eino Suolahden johtama valtionkomitea esittänyt, että uusi yliopistosairaala, myös silmäklinikka, sijoitetaan Meilahden alueelle: Huopalahden kunnan, Haagan kauppalan ja Munkkiniemen yhdyskunnan naapuriksi. Klinikalle oli siis paikka. Määrärahat suunnittelua varten hyväksyttiinkin vuonna 1939, mutta talvi- ja jatkosota estivät hankkeen etenemi-

sen. Osa suunnitteluvaroista saatiin lopulta vuoden 1946 lisämenoarvioon. Eduskunnassa sosiaalidemokraatti K. A. Fagerholm ja kokoomuslainen Kyllikki Pohjala ajoivat hanketta. K. A. Fagerholm oli kesänaapuri, sittemmin potilas, hyvä ystävä ja lopulta pääministeri. Kokoomuslainen kunnallisneuvos Kyllikki Pohjala oli Mauno Vannaksen ikätoveri ja muun muassa Suomen Sairaanhoidtajaliiton pitkäaikainen puheenjohtaja. Lopulta uusi klinikka valmistui vaikeuksien jälkeen vuonna 1951. Jo vuonna 1960 Mauno Vannas totesi kuitenkin leikkaussalitalat riittämättömiksi ja antoi minulle tehtävän tutkia mahdollisuuksia saada lisätilaa pidentämällä klinikan matalaa poliklinikka-leikkaussalisiipeä tai rakentamalla siihen yksi lisäkerros tai sijoittamalla uusi leikkaussali yhden vuodesaston tiloihin. Tutkimukset tehtiin, mutta eri syistä mikään näistä vaihtoehdoista ei ollut mahdollinen. Uusi lisärakennus leikkaussaleineen valmistui vasta 30 vuotta myöhemmin, 1989.

Professorin, klinikan ylilääkärin ja yksityisvastaanoton harjoittajan päivittäistä työsarkaa

Silmäklinikka

Mauno Vannas oli kiinnostunut opetuksesta. Kandidaattikurssin alkaessa kurssi valokuvattiin ja professorille laadittiin nimikartta. Tämän jälkeen istuinpaikkoja ei saanut muuttua. Nimikartta oli käytössä joka luennolla, jolloin professori saattoi nimeltä mainiten esittää kysymyksiä kandidaateille. Vaikka luennot olivat vapaaehtoisia, oli niillä opiskelijoilla, joita ei ollut luennoilla näkynyt, ongelmia selvittää loppukuulustelusta. Mauno Vannas piti kahden tunnin luennon kahtena

päivänä viikossa. Kunkin luentotunnin alkaessa kaksi kandidaattia esitteli heille jaetun potilaan. Professori kuunteli esitystä tarkasti. Seurasi keskustelu ja sitten luennon formaalinen osa, joka liittyi esitellyn potilaan sairauteen. Ryhmäopetusta oli niukasti opettajapulan takia.

Erikoislääkärikoulutuksessa Vannas luotti mestari-kisällimalliin. Etenkin ne apulaislääkärit, jotka pääsivät palvelemaan hänen

Silmäklinikan rakennus valmistui ja otettiin käyttöön vuonna 1951.

osastollaan, saivat hyvän kirurgisen koulutuksen. Heille tarjoutui tilaisuus osallistua kahtena päivänä viikossa kaikkiin professorin leikkauksiin. Leikkausohjelma käsitti yksityispotilaiden lisäksi vaikeita tapauksia klinikan kaikilta osastoilta. Ennen leikkausta ja sen jälkeen Vannas selosti mielellään asiaa laajemmin ja esitti omia laajoja kokemuksiaan. Hänelle esiteltiin päivittäin myös klinikan ongelmapotilaita. Esittelyjen yhteydessä hoitava apulaislääkäri saattoi joutua tiukkaan kuulusteluun, jos ei ollut riittävästi perehtynyt potilaan sairauteen. Päivittäin kello 12 lääkärit kokoontuivat Mauno Vannaksen johdolla kokoushuoneeseen kahville eräänlaiseen käskynjakoon. Tällöin hän usein jakoi mielenkiintoisia artikkeleita tuoreimmasta kirjallisuudesta ja tehtävänä oli selvittää: ”Onko asia näin?” Kun hän hyväksyi jonkin uuden hankkeen, seurasi perään aina kommentti: ”Teepäs se heti”. Tilaisuudessa Vannas saattoi myös nuhdella jotakuta julkisesti, jos se oli tarpeen. Toisaalta kahvihetkeen liittyivät myös kaskut ja tarinat. Mauno Vannas kertoi tarinaa sotilassairaalaista, missä päivystänyt aliupseeri antaa työhön tulleelle lääkärille yöraporttia: ”Herra lääkintäkapteeni. Yö on ollut aivan rauhallinen. Tosin yksi simulantti on kuollut.”

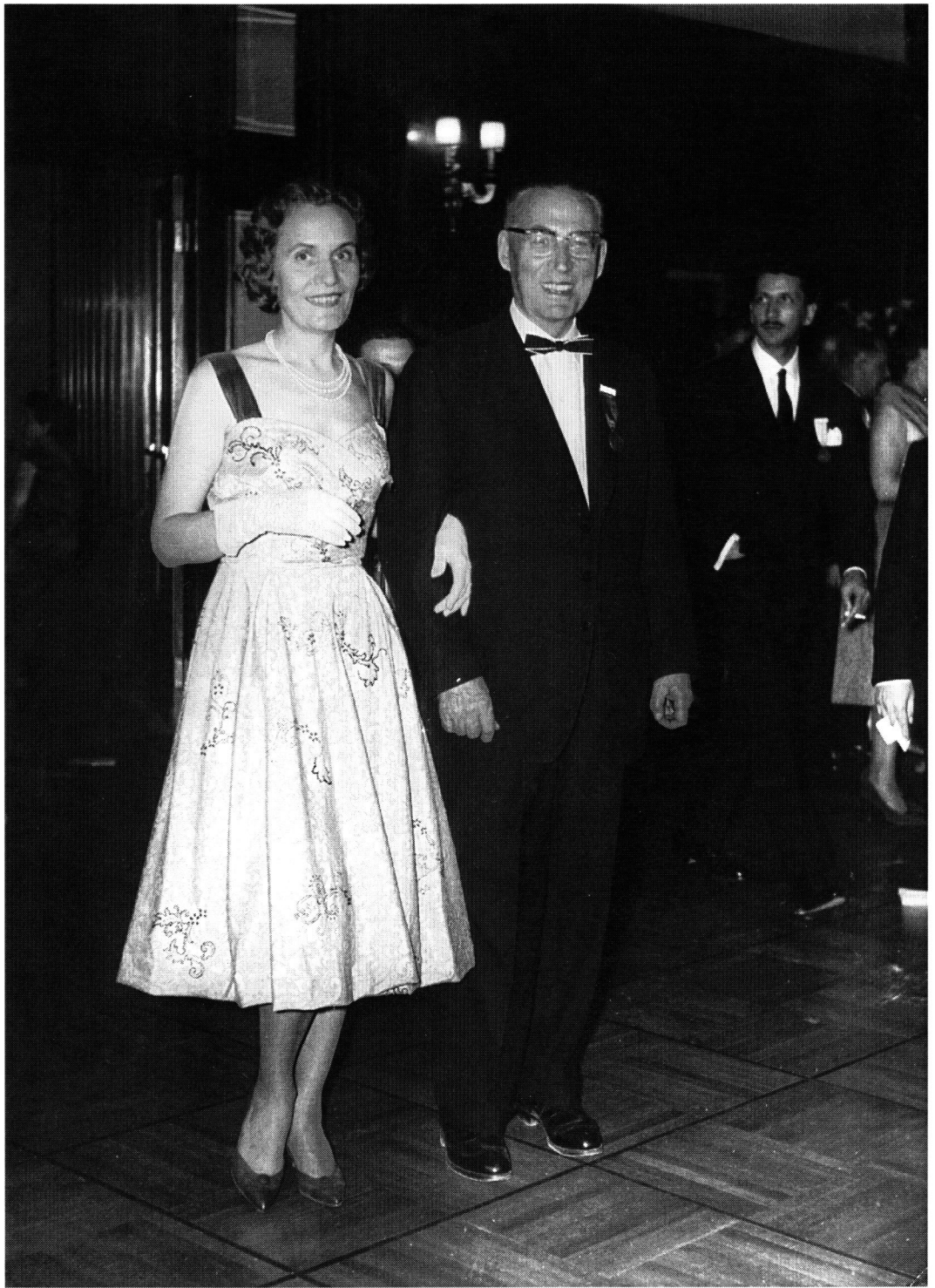
Lääkärinä Mauno Vannas oli aina ystävällinen ja kohtelias potilaan yhteiskunnallisesta asemasta tai käytöksestä riippumatta. Kerran klinikan päivystykseen saapui Pohjanmaalta äkillistä värikalvon tulehdusta sairastanut mies, joka vaati suuriäänisesti pääsyä professorin yksityispotilaaksi mainiten, ettei ”asia ole ainakaan rahasta kiinni”. Professorille soitettiin ja hän suostui. Kun kotiuttamisen aika tuli, ilmeni, että potilas oli täysin varaton. Sairaalamaksuja varten hän esitti kunnan antaman maksusitoumuksen. Kun henkilökunta muistutti rehvakkaista sanoista, potilas

vain totesi, ettei asia voinutkaan olla rahasta kiinni. Mauno Vannas hyväksyi selityksen ja toivotti kädestä pitäen potilaalle hyvää jatkoa. Maksuja ei peritty. Mauno Vannas korosti myös eettisiä arvoja. Kun eräs klinikan seniorilääkäri oli lähdössä keskussairaalan ylilääkäriksi ja perusteli sitä taloudellisilla syillä voidakseen huolehtia lastensa tulevaisuudesta, siihen Vannas: ”Älä siitä huolehdi, sillä lastesi aikuistuesssa säästösi ovat vain tupakkarahoja. Huolehdi vain, että he saavat hyvän koulutuksen ja se riittää. Jos he ovat hyviä lapsia, he kyllä itse huolehtivat lopusta. Jos he ovat huonoja, eivät säästäväsi suuretkaan summat heille riitä.”

Yksityisvastaanotto

Mauno Vannas piti säännöllistä yksityisvastaanottoa iltapäivisin kotonaan kahtena kolmena päivänä viikossa. Potilaita oli joka vastaanotolla vähintään kymmenen. Toiminta oli selkeästi suunniteltu. Sairaalaan tultuaan professori pukeutui pyjamaan ja meni tunniksi nukkumaan, jolloin häntä ei häiritty. Tänä aikana kotiin palkattu yksityisassistentti, vuorollaan muun muassa tämän kirjoittaja, aloitti potilaiden esitutkimukset ja kirjoitti korttiin tarkat esitiedot, näöntarkkuuden, silmien taittovoiman, silmänpainearvot ynnä muuta. Juotuaan kahvia, professori saapui ja jatkoi eri vastaanottohuoneessa. Palkkiot peri vastaanoton hoitaja. Vastaanoton jälkeen assistentti sai nähdäkseen potilaskortit uudelleen ja niistä lopulliset diagnoosit ja professorin ratkaisut. Erinomainen opetustapahtuma!

Mauno Vannas oli sotilaallisen täsmällinen, mutta aina kiireetön, rauhallinen, tasapainoinen ja ystävällinen. Niin klinikalla kuin yksityisvastaanotolla hänellä oli aina aikaa kuunnella potilaita ja keskustella heidän kanssaan.

Mauno Vannas ja Salme Vannas kongressimatkalla 1950-luvulla, ilmeisesti itäisellä suunnalla.

Työpäivät venyivät pitkiksi, koska ajan tavan mukaan kaikki kokoukset, kuten tiedekunnan sairaalahallituksen ja eri järjestöjen kokoukset pidettiin iltaisin. Mauno Vannaksen tapoihin kuului siirtyä vielä tiedekunnan kokouksesta Pörssiravintolaan (Adloniin) pienelle iltapalalle läheisten kollegojen kanssa.

Turun yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan perustaja ja lääketieteen opetuksen uudistaja

Mauno Vannas toimi Helsingin yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan opintoja uudistaneen toimikunnan jäsenenä 1938-1943. Hän esitti julkisuudessa toistuvasti käsitystään, että toinen lääketieteellinen tiedekunta olisi perustettava Turun yliopistoon. Niinpä valtioneuvosto nimitti hänet vuonna 1940 puheenjohtajaksi valtionkomiteaan, jonka tehtäväksi tuli perustaa tämä tiedekunta Turkuun. Valmistelun tuloksena tiedekunta aloitti toimintansa vuonna 1943. Mauno Vannas rekrytoi aktiivisesti myös ensimmäisiä professoreita.

Fennofiili

Mauno Vannas aloitti opintonsa vuonna 1911 lähes täysin ruotsinkielisessä Helsingin yliopistossa. Professoreista yli 90 % käytti vain ruotsinkieltä opetuksessaan. Tässä on eräs syy, miksi Suomalainen Lääkäriseura Duodecim perustettiin vuonna 1881. Eduskunta sääti kielilain vuonna 1924 suomenkielen aseman parantamiseksi, mutta sillä ei ollut vaikutusta yliopistossa. Eritoten suomenkieliset lääkärit

Elias Lönnrotista (1802–1884) alkaen ovat pyrkineet kehittämään suomen kieltä myös lääketieteen kieleksi. Jyväskylässä toiminut lääkäri-kirjailija Wolmar Schildt-Kilpinen (1810–1893) sepitti muun muassa uudissanat *sivistys, tiede, taide, uskonto, neliö, ympyrä, yksilö, yleisö, kirjailija ja kansallisuus*. Mauno Vannas kuului fennofiileihin, joita olivat myös Arvo Ylppö, Yrjö Kajava, Niilo Pesonen ja Eero Ponteva. Mauno Vannas oli kiinnostunut uudissanoista. Sanat *mustuainen ja mykiö* ovat hänen luomiaan. Mustuainen on syrjäyttänyt siihenastiset pupilla- ja pupilli-sanat, mykiö puheet silmän linssistä. Muistan keskustelumme muiden laatimista uudissanatiedoituksista kuten *elosyntyiset vasta-aineet* (antibiootit), *hitutähystin* (mikroskooppi), *tuikkari* (kynneltiepryyli), *haarasoipio* (sello), *vaulovitsa* (kuormaussidos) ja *raksipulikka* (pakettinappula). Mauno Vannaksen perinne lääketieteellisen suomenkielen kehittämisessä jatkuu HYKS:n silmätautien klinikassa, kun professori Tero Kivelä on toiminut Duodecim-seuran sanastolautakunnan puheenjohtajana jo vuodesta 1994 lukien.

Kuitenkin klinikassa ja yksityisvastaanotolla esiintyi toisenlainen Mauno Vannas. Opin jo klinikan amanuenssina ja hänen yksityisvastaanottonsa assistenttina, että äidinkieleltään ruotsinkielisten potilaiden kanssa puhuttiin vain ruotsia. Kielen tuli olla kaunista ja virheetöntä. Fennofiliaa ei viety fennomaniaksi eikä potilashuoneisiin. Kun maassa on kaksi virallista kieltä, on Mauno Vannaksen periaatte edelleenkin itsestäänselvyys. Noudatan itse tätä käytäntöä edelleen.

Instrumentarium

Matti Äyräpää perusti Instrumentarium-yrityksen vuonna 1901. Hanke liittyi osana suomalais-kansallista heräämistä. Äyräpää oli aloitteellinen myös Suomalaisen Lääkärisseura Duodecimin, Kalevala-seuran, Suomalaisen Tiedeakatemian, Kansallis-Osake-Pankin ja Henkivakuutusyhtiö Suomen perustamisessa. Instrumentariumin osakaspohja oli suppea ja omistajia suojaavan yhtiöjärjestyksen takia ulkopuolisilla ei ollut juuri mahdollisuuksia hankkia osakkeita. Dosentti Mauno Vannas kutsui tammikuussa 1935 parikymmentä duodecimlaista toveriaan Helsingin Suomalaiselle Klubille pohtimaan Instrumentariumin tilaa. Joukossa oli viisi professoria ja loputkin olivat väitelleitä. Läsnä olivat muun muassa professori Arvo Ylppö, professori Simo Brofeldt, dosentti Erkki Leikola, professori Tauno Kalima, professori Juuso Kivimäki, professori L. J. Ollonqvist ja dosentti Eino Suolahti.

Kokouksen vaatimukset osakaspohjan ja johtokunnan laajentamisesta hyväksyttiin ylimääräisissä yhtiökokouksissa. Yritys järjesti suunnatun osakeannin duodecimlaisille liseniaateille ja johtokuntaan valittiin arkiatri J. J. Karvonen, tohtori Walter Sipilä, professori Simo Brofeldt, professori L. J. Ollonqvist, dosentti Eino Suolahti ja dosentti Mauno Vannas. Hänet valittiin myöhemmin johtokunnan puheenjohtajaksi ja Eino Suolahti toimitusjohtajaksi.

Mauno Vannas toimi Instrumentariumin johdossa 27 vuotta, jona aikana hän jatkuvasti omisti lähes yhden työpäivän viikossa yrityksen asioiden hoitamiseen. Mauno Vannas huolehti, että jokaisessa osakeannissa oli erillinen erä ainoastaan duodecimlaisten liseniaattien merkittäväksi. Näin pyrittiin vakaannuttamaan yrityksen omistuspohjaa. Instrumentarium pyrki laajentumaan teolliseksi toimijaksi, mutta kaikki teolliset hankkeet olivat vähintään viiden vuoden ajan tappiollisia. Onneksi optikan myynti kehittyi suotuisasti ja kykeni vastaamaan tappioista. Siitä saatiin myös tarpeelliset käyttövarat, kun lainojen saanti oli vaikeaa. Muun muassa keskussairaaloita rakennettaessa valtiovalta viivytteli laskujen maksamisessa ja Vannaksen mukaan ilman optiikkaa oli konkurssi monesti uhkaamassa. Mauno Vannaksen erotessa vuonna 1962 Instrumentarium oli jo merkittävä monialayhtymä.

Hallintomies

Mauno Vannas hoiti elämänsä aikana suurta määrää merkittäviä luottamustoimia, joista todettakoon lääketieteellisen tiedekunnan dekaani ja HYKS:n ensimmäinen johtajaylilääkäri. Uusi yliopistosairaala alkoi kehittyä nopeasti myönteiseen suuntaan, kun johdossa olivat Mauno Vannas johtajaylilääkärinä ja varatuomari Alpo Asteljoki hallintojohtajana. Järjestöistä tärkeitä olivat Duodecimseura, Suomalainen tiedeakatemia, Suomen Silmälääkäriyhdistys, Mannerheim-liitto, Lääkintäupseeriliitto ja Sotilaslääkäriyhdistys, joissa Vannaksella oli luottamustoimia.

Säätiöiden perustaminen, uusien lakien aikaansaaminen

Mauno Vannas perusti *Silmä- ja kudospankkisäätiön* tukemaan eritoten sarveiskalvon siirtotoimintaa. Samassa tarkoituksessa hän toimi tarmokkaasti *kudossiirtolain ja -asetuksen* säätämisen hyväksi. Tätä lakia vastustivat jyrkästi eduskunnassa toimineet kirkolliset piirit yli puoluerajojen.

Vuonna 1960 perustettu *Silmäsäätiö* puolestaan tukee laajemmin silmätautien alan tutkimustyötä. Mauno Vannas osallistui peruspääoman syntyyn omalla lahjoituksel-

laan ja huolehti, että muun muassa Instrumentarium ja Suomen Silmälääkäriyhdistys saatiin mukaan lahjoittajiksi. Silmäsäätiö saattoi jakaa ensimmäisen apurahan vuonna 1964.

Uudessakaupungissa toimiva *Mauno Vannaksen säätiö* ehottaa kaupungin ulkoista kuvaa. Tämäkin hanke oli kaukonäköinen nykyisenä kuntien säästöaikakautena. Mauno Vannas lausui myös syntysanat *optikkolain ja -asetuksen välttämättömyydestä*.

Mauno Vannaksen nimikkopuisto Uudessakaupungissa Rantakadun ja Blasieholmankadun kulmauksessa.

Lääkintäkenraali?

Monet ovat aikanaan esittäneet, että jos lää-
kintäkenraalin vakanssi olisi tullut täytettä-
väksi 1930-luvun alussa, Mauno Vannas olisi
ollut tehtävästä kiinnostunut ja hän olisi myös
ollut vahva ehdokas. Olihan Vannas palvellut
pitkään puolustusvoimissa, edennyt nopeasti
ja kohonnut lääkintämajuriksi vuonna 1926.
Suomalaisen silmä lääketieteen onneksi silloi-
nen lääkintäkenraali Väinö Linden ei eron-
nut. Talvisodan puhjettua Mannerheim siirsi
Lindenin, Spalernajan vankilassakin istuneen
kenraalin, puolustusministeriöön. Uudeksi
lääkintäkenraaliksi ylennettiin dosentti Eino
Suolahti, Instrumentariumin toimitusjohtaja
ja Mauno Vannaksen pitkäaikainen toveri.

Toinen maailmansota

Talvisodan puhjettua Mauno Vannas ylen-
nettiin lääkintäeverstiluutnantiksi. Hän toi-
mi koko sodan ajan sotasairaalan lääkärinä.
Jatkosodan aikana Vannas sai ylennyksen lää-
kintäeverstiksi ja määräyksen ensin Päämajan
lääkintätoimiston päälliköksi Helsinkiin. Al-
kuvuoden 1942 hän palveli Pääesikunnassa
Mikkelissä sotasairaaloiden tarkastajana ja
myöhemmin I sotilassairaalan eli Tilkan yli-
lääkärinä. Kun helmikuussa 1944 kirurgian
klinikka, patologian laitos ja silmätautien
klinikka evakuoitiin Vilppulaan ja muodos-
tettiin 52. sotasairaala, Mauno Vannas mää-
rättiin sen johtajaylilääkäriksi.

Natsi?

Noin kymmenen vuotta sitten ilmestyi sa-
noma- ja aikakauslehdissä kirjoituksia, joissa
väitettiin, että arkkiaatri Arvo Ylppö ja pro-
fessori Mauno Vannas olivat natseja. *Natsi*
on lainattu saksasta: saksan kielen *Nazi* on

lyhenne sanasta *nazionalsozialist* ja sitä käy-
tettiin Adolf Hitlerin perustaman Saksan
kansallissosialistisen puolueen, *Nationalsozi-
alistische Deutsche Arbeiterpartei*, *NSDAP:n*
jäsenistä. Kyseisten artikkelien kirjoittaja, pa-
tologi, on syntynyt vuonna 1949, joten hän
ei ole tavannut Ylppöä tai Vannasta. Kirjoi-
tukset sisälsivät virheitä ja perusteettomia
väitteitä. Työskentelihän arkkiaatri Ylppö Sak-
sassa jo pitkään, 11 vuotta, ennen kuin Hitler
nousi valtaan, eli vuodet 1908, 1912-20 ja
1923-1924 ja kohosi lopulta suuren keisa-
rillisen lastensairaalan ylilääkäriksi Berliinis-
sä. Siitä tehtävästä hänet onnistuttiin hou-
kuttelemaan takaisin Suomeen lastentautien
professoriksi.

Juutalaisvastaisuus oli kansallissosialismin kes-
keisiä periaatteita. Mauno Vannas ei luokitel-
lut ihmisiä heidän uskontonsa mukaan, hän
auttoi tarmokkaasti juutalaista kollegaansa,
Budapestissa työskennellyttä silmätautiopin
professoria, Georg Weinsteinia, kun tämä
pyrki emigroitumaan pysyvästi Suomeen.
Hanke kaatui lopulta Unkarin päässä.

Kysymyksestä on saatavana tieteellistä tietoa
valtiotieteen tohtori Henrik Ekbergin väi-
töskirjasta ”Hitler’s trogna följeslagare. Den
finländska natsismen 1932-1944”, vuodelta
1991. Teos perustuu Suomen salaisen valti-
ollisen poliisin arkistoihin, jotka eräs aka-
teemikko onnistui avaamaan, kun ne olivat
olleet suljettuina yli 40 vuotta. Ekberg teki
tutkimustaan viiden vuoden ajan ja teki mat-
koja myös Saksaan, missä hän sai käyttöönsä
kaikki tarvitsemansa arkistot, muun muassa
NSDAP:n, arkiston. Keskusteluni tohtori
Ekbergin kanssa toi paljon mielenkiintoista
lisätietoa ajan tapahtumista.

Suomen Valtakunnan liitto (VL)

Suomalaisissa oikeistopiireissä jo 1930-luvulla vaikuttanut toimittaja Sven B. Oksanen perusti vuonna 1941 IKL:stä erillisen Suomen Valtakunnan liiton. Kun hän ei enää kyennyt jatkamaan toimintaa, etsittiin puheenjohtajaksi tunnettua kansalaista lähinnä edistämään jäsenhankintaa. Professori Mauno Vannas tuli tällöin puheenjohtajaksi ja ennen pitkää järjestöllä oli yli 6 000 jäsentä, joukossa 40 Helsingin yliopiston professoria, maan johtavat taiteenharjoittajat ja liike-elämän edustajat. Muun muassa laivanvarustaja Antti Wihuri tuki järjestöä taloudellisesti. Järjestö korosti kansanvaltaa, maanpuolustusta, yksityistä omistusta, yksityisyritteliäisyyttä

Mauno Vannas vastaanottaa onnitteluja 70-vuotispäivänään 18.8.1961 kotona Pohjoisrannassa, vieressä Kaarina Vannas ja takana Salme Vannas

ja ahkeruutta. Se vastusti puoluejuonitteluja ja työttömyyttä ja kannatti Eurooppaan sopeutuvan kansallisen Suomen rakentamista. Kansallissosialismia ei mainita säännöissä. Mauno Vannaksen toiminta on ymmärrettävissä hänen vapaussodanaikaisen sotavankeuden raskaiden kokemusten pohjalta. Suomen Valtakunnan liiton toiminta on haluttu kytkeä Adolf Hitlerin johtamaan Saksan kansallissosialistiseen puolueeseen, johon sillä ei kuitenkaan ollut yhteyttä. Myöskään Saksan puolue ei pyrkinyt solmimaan yhteyksiä Valtakunnan liittoon. NSDAP:lla oli ollut kielteisiä kokemuksia tällaisesta yhteistyöstä Norjassa. Mauno Vannas oli tietoinen saksalaisten merkityksestä Suomen jatkosodassa, joten häntä voidaan pitää saksalaismielisenä ajan hengen mukaan. Olihan Suomen Lapin rintamalla saksalaisia sotilaita 220 000 miestä eli puolet Suomen sodanaikaisesta armeijasta ja heillä moderni aseistus. Tällaista armeijaa ei Suomelta olisi löytynyt. Kesällä 1944 saatiin Saksasta panssarikauhut, panssarinyrkit sekä 70 lentokonetta. Koneista tärkeimpiä olivat Stuka-syöksypommittajat, joita oli everstiluutnantti Kurt Kuhlmeyn johtamassa lentoyksikössä. Yksikön mukaan tuli paljon teknistä henkilökuntaa, koneiden aseistus ja varaosat. Saksan apu oli merkittävässä asemassa, kun Suomi puolusti itsenäisyyttään. Kun Mauno Vannas siirtyi helmikuussa 1944 Vilppulaan, hänen käytännön toimintansa Suomen Valtakunnan liitossa päättyi.

Sodan jälkeen vuonna 1945 Suomen Valtakunnan liitto lakkautettiin, kuten Suojeluskunnat, Lotta-Svärd ja sadat muut järjestöt. Kirjallisuutta takavarikoitiin kirjastoista, kustantajilta ja kirjakaupoista. Musiikkia asetettiin esityskieltoon. Tunnettuja taitelijoita, kuten Suomen Maria Callas eli Aulikki Rautavaara, säveltäjä-akateemikko Yrjö Kilpinen

ja viihdelaulutrio Harmony Sisters vapautettiin virastaan. Vapauden liitto lakkautettiin, vaikka se ei ollut millään tavoin merkittävä toimija.

Matkat Saksaan sodan aikana

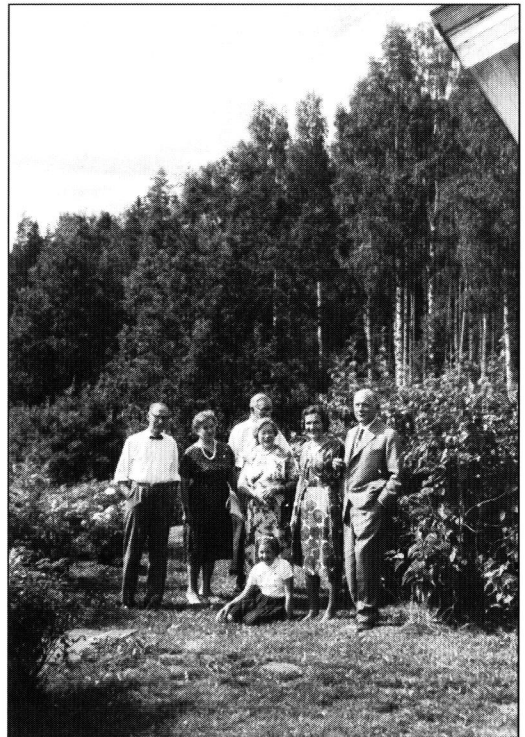
Sodan aikana Mauno Vannas vieraili kahdesti Saksassa. Syyskuussa 1941 hän osallistui Suomen edustajana Salzburgissa Paracelsusjuhlaan ja piti esitelmän, kun oli kulunut 400 vuotta tämän kuuluisan lääkärin ja filosofin kuolemasta. Toukokuussa 1943 hän teki matkan Königsbergiin (nykyisin Kaliningrad) Helsingin yliopiston vaihtoluennoitsijana. Juhlan aiheena oli tähtitieteilijä Kopernikus, jonka kuolemasta tuli 400 vuotta.

Sotaan syylliset

Vuonna 1946 tuomittiin poliitikkoja raskaisiin vapausrangaistuksiin sotaan syyllisinä, koska heidän katsottiin vaikuttaneen sotaan Neuvostoliittoa vastaan ja estäneen rauhan aikaansaantia. Heitä olivat: *Risto Ryti* (kuritushuonetta 10 v), *J. W. Rangell* (vankeus 6 v), *Väinö Tanner ja Edwin Linkomies* (vankeus 5.5 v), *T. M. Kivimäki* (vankeus 5 v), *Henrik Ramsay* (vankeus 2.5 v), *Antti Kukkonen ja Tyko Reinikka* (vankeus 2 v). Mauno Vannas oli epäiltyjen listalla lakkautetun Suomen Valtakunnan liitto-järjestön entisenä puheenjohtajana, vaikka järjestön merkitys jäi vähäiseksi. Raskauttavaa oli, että hän oli kuulunut jo osakunta-ajoista saakka Edwin Linkomiehen sisäpiiriin; Linkomies oli sodan ajan pääministeri ja tuomittu sotaan syyllisenä. Tämä luja ystävyys jatkui aina Linkomiehen kuolemaan vuoteen 1963. Mauno Vannas kuitenkin välttyi syyteiltä.

Vannaksen sakset

Mauno Vannaksen suunnittelemissa leikkainstrumenteista Vannaksen sakset ovat edelleen maailmalla brändi. Vannas tuli vuonna 1946 kelloseppä Lauri Helskeen työhuoneeseen Töölöntorin varrella, Tykistökadulla, mukanaan saksien piirros sekä ohuttasiansäämiskää, johon saksien terävyyttä piti kokeilla. Helske oli palkittu hienoista kelloistaan kultamitalilla muun muassa Pariisin maailmannäyttelyssä. Helske antoi tehtävän kelloseppäoppilaalleen, rintamalta kotiutuneelle Olavi Erikssonille. Tämä oli jo rakentanut maailman ensimmäisen fotorakellon,

Vieraita kesähuvilalla. Mukana professori Edwin Linkomies ja rouva Vera Linkomies.

joka on nykyisin yliopiston fysiikan laitoksessa. Erikssonia ajoi tehtävässä tietoisuus, että uusi instrumentti voisi olla tärkeä vaikeasti haavoittuneiden asetovereiden hoidossa. Eriksson valmisti saksia, mutta koska niiden tuli kestää autoklaavikäsittely, oli ne karkaittava. Kaikki karkaisuyritykset VR:n Pasilan konepajassa epäonnistuivat. Lopulta terät tehtiin kaihiveitsestä, ne hiottiin timanttijauhella ja juotettiin hopeajuotoksella kädensijajousiin. Mauno Vannas hyväksyi tuloksen ja kävi myöhemmin kertomassa, miten sakset olivat olleet tärkeät, kun haavoittunut nuori vänrikki sai leikkauksessa näkönsä takaisin. Sen koommin ei Eriksson saksista mitään kuullut. On selvää, että innovaatio olisi pitänyt patentoida, mutta asiasta ei olisi ollut hyötyä tekijöille, sillä Suomesta puuttui patentti- ja tekijänoikeuslainsäädäntö. Saksia käytetään edelleen kaikkialla maailmassa ja ne ovat erinomainen esimerkki suomalaisesta innovaatiokyvystä ja kädentaidoista.

Lopuksi

Mauno Vannas oli lähtöisin vaatimattomista olosuhteista pikkukaupungista. Hän koki kaksi maailmansotaa, traumaattisen sotavankeuden ja Suomen itsenäistymisen. Hänestä tuli kansainvälisen tason tiedemies, erinomainen klinikkoo, opettaja ja hallintomies. Hän edisti Suomen silmätautiopin kehitystä ja kansainvälistymistä ratkaisevalla tavalla sekä toteutti lukuisia yhteiskunnallisia hankkeita menestyksellisesti. Esimerkkejä näistä ovat Silmäklinikan rakentaminen, Turun yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan perustaminen, lainsäädännön muuttaminen sekä kolmen säätiön ja Instrumentariumin perustaminen. Niiden vaikutus jatkuu kauan vielä meidän aikamme jälkeen.

